

Ազգակից

ԴԵՐ · ՀԱՍՈՒՆԵԱՆԻ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆԸ

Ահա Հայերս ալ մեր Ենսիքլիքն (1)
ունեցանք . Գեր . Հասուն՝ կամ Հը-
ռոմաց աթոռէն նոր տօ.ած պատուաց
ախտղոսին համեմատ (2) «Տէր Ենտոն
Փետրոս Թռ . Պատրիարք Ավելիիոյ և
Կաթուղիկոս Հայոց ուղղափառաց • ,
Հռոմէն հայուական թուղթ մը կը
հրատարակէ իր կաթուղիկոսական վե-
ճակին բոլոր հռոմէտական հոգեորակո-
նաց և աշխարհականաց ուղիեալ . Այս
անդրալեռնական յայտարարութիւնն ի՛
հռոմէ տպուած է անցեալ յութս ամ-
սոյ մէջ Հաւատոց տարրածման Ա . ժու-
զովին (բրօքականատ) տպարանը , Պետ-
րոս Մարիէթթի ասպետին տեսչու-
թեան ներքեւ , և հարկաւ կարդաց-
ւած է բոլոր հռոմէտական Հայոց եկե-
ղեցիները , որոց ամեն հոգեոր և մարտ-
նաւոր իշխանութիւնն իր ձեռքն առած
է հիմա Գեր . Հասուն , իր այնչափ
ժամանակէ ՚ի վեր թեկն ածած՝ կրնանք
ըսել նուև փառասիրած կաթուղիկո-
սական ախտղոսին համանելով , որը Հը-
ռոմաց աթոռը՝ մանաւանդ թէ Բարո-
րականտասի ժողովը՝ ՚ի վարձատրութիւնն
իւր հաւատարիմ ծառայութեանց պար-
գևեց իրեն , արդէն բաւական իշխան-
ութիւն ունեցող նախագահութեան
վայ ուելլցընելով նաև Ավելիիոյ կա-
թուղիկոսութիւնն ալ , որ թէպետ իրօք
անշան (3) քան մ'է , բայց ուսմիկ ականք
ներու խիստ լաւ կը հնչէ , և կրողին
անուան փայ փայլ մը կաւելլընէ .

Գեր . Հասունի իշխանութեան ա-
ճումը Ֆանուցանիլու առթիւ բաած է-
ինք թէ քանի որ այն մեղի վաս չույ
և հսումէական ազգայինք ալ գոհ ըլլան,
մեք բան մը խօսելու իրաւունք չենք
ունենար, և միայն զդուշութեան յոր-
դոր տուած էնիք Լուսաւորչականաց :
Խնչու համար ուրեմն այսօր Գեր .
Հասունի հովուականին վրայ կը խօ-
սինք . վասն զի նա մեղի նիւթապէս
վնասելէ առաջ՝ բարսապէս վնասելու
նախայարձակ փորձեր և թշնամանիքներ
կընէ, և ազգին ընդհանրութեան շա-
հերթուն գալչելիք այնպիսի գաղափարներ
խորհրդածութիւններ և ակնարկու-
թիւններ կը պարունակէ, որով ինքնին
իրաւունք կուտայ մեղ զայն ծայրէ 'ի
ծանր քննադատութեան բարակ խարրա-
լիվ մաղելու, չէ թէ աղանդամու ան-
նելողութեան կանխակալ գատմամբրը
զննեալ, ինչպէս զինուած է հովուա-
կանին շարագիրը, այլ փիլիսոփայու-
թեան՝ այնէ ծշմարտութեան անազառ
և անկողմնակալ զէնքովը, ուղեղ բա-
նին գորութեամբը, և ողջամիտ գատու-
զութեան հատու սուրովը, որոց առ-
ջեւ ամեն աղանդ մայեռանդութիւն
կանխակալ գատողութիւն հինու ծըթ-
րած կարծիքներ և վերացեալ մեթաֆի-
զիքական իմաստակութիւններ շողին
պէս յօդս կը ցնիքին .

Եյս քննադատութիւնը պարու կը
համարինք մեզ ընել նաև՝ վասն զի
գժբադիտաբը հառմէական հայ հասա-
րակութեան մէջ ազատ քննադատու-
թեան ձայնը բոլըլովին խղդուած է։
Ազատութիւներն անհատըքերութեան կատ-
թման թեան մէջ նաևաչ է։ Եւ ո՞յ

- (4) Ընդհանրական կոնդակ :

(2) Աթուա սէնեօր, թռւթ սնէկօր :

(3) Աննշան կըսէնք, նախ վասն զի այս
կաթուղիկոսութեան դոյութիւնն իսկ շա-
տերուն անծ անօթ էր եւ մինչեւ հիմա Լի-
բանանու հոռոմէականաց կաթուղիկոս ան-
ւամբ կըցիչուէր. երկրորդ՝ վասն զի իր կա-
թողիկոսական շողողուն տիսղոսագին հան-
դերձ հաղիւ թէ մեր եօթ անասուն առաջ-
նորդութեանց ամենէն յետինին չափ ժողո-
վուրդ ունի. իսկ մեր կիլիկիոյ բուն կա-
թողիկոսական Աթուան հետ բաղդատելով՝
հաղիւ անոր հարիւրէն մէկ մասին չափ :

ցածներն ալ կամ բոլըրովին Հլուգոր
ծիք մը դարձած են անդրադեռնակտ
նութեան ձեռքին ներըք , կամ անոր
միջնադարեան ձկառումներուն դէմ կե
նալու չեն համարձակիր .

Արդի ժամանակիս գլխաւոր յառ
կութիւններէն մէկն է գիտնական և
քննադատական ոգին, որով ոչ պապե-
րու, ոչ կաթոլիկոսներու, ոչ աշխա-
գակալ զիոնիստներու խօսքին կուրուրար
հաւատը կընծայուի՝ մինչև որ ուղիղ
բանին համաձայն ըլլայ. Ակայ է Ա.
Պապին Անսիքլիքն ու Ակլապիւսը(1)
զոր մէկ երկու կղերական թերթերէ
զար՝ Խւրոպացի մէջ չմնաց լասդիր որ
չքննադատէ ու չհերթէ. Ասոր պէս ե-
պիսկոպոսներն ալ երր կոնդակներ կամ
հովուականներ կը հրատարակեն, մա-
մուլը կը փութայ զանոնք քննադատու-
թեան բովեն անցընելու, և կեղծ ու
ծշմարիտ ոսկին հասարակութեան ցոյց
տալու, Եշիեղեցին մեծ մարմին մ'է,
ուր ամեն ժամանակ մեծառեծ հանճար-
ներ և տարանգներ անպակաս եղած են.
բայց ինչպէս որ երկնից արքայութեան
մէջ բազումը են կոչեցեալք և սակաւք են
ընարեալք, նոյնպէս ալ մատուրական
կարողութեան տապարիզին մէջ եկե-
ղեցւոյ ամեն անդամները չեն կրնար
մի և նոյն հանճարի բարձրութիւնն ու-
նենալ, չեն կրնար Ներսէս շնորհալի
Պատրի կամ Գիւնէլոն ըլլալ, որք
ոչ միայն իրենց ժամանակակցաց՝ այլ
և արտգործից, ոչ միայն մատուրոր
գասու մը՝ այլ և բոլոր մօրդկային
ընկերութեան առջև յարդ ստանան.
Արման գանուիլ մեր ժամանակին ալ
անձանեան մաս են, նաև եկեղեանան

ներ, որոց կարծիքը չընդունուելով
աշտազանդը չուրացուիր. Արնայ եկե-
զեցական մը վերջին աստիճանի ճարպի-
կութիւն ունենալ աշխարհային գոր-
ծոց մէջ, ինչպէս Արդինալ Ովշփ-
էօ, կրնայ իր հօտին վրայ բացարձակ
գիկատորութիւն ձեռք բերել, բայց
և այնպէս չունենալ ոչ Տիւբանլոււի
ճարտարիսոսութիւնը որ ձախող փաս-
տերու գոնէ փառվլուն ձև մը կու-
տայ, ոչ աշխատութիւնի փարպետ գը-
րիչը՝ որ համարումէ ինկած գատի մը
(այն է Ա. Պատին աշխարհային իշխա-
նութեան) վրայ աշխարհի համակրու-
թիւնը գրաւելու կը ճգնի. Չենք կը ք-
նար ըսել թէ Գեր. Ճասունի քայլ
աշխատութիւնները գոնուին. իր
հովաւականը հասարակ և խիստ հաս-
րակ լեզուով դրսւած է. թերեւսնորին
գերապատութիւնը գրական ճարտա-
րութեամբ ալ փայլելու փառասիրու-
թիւնն ունեցած չէ. Բնագիրը կերեկ
թէ լատիներէն գրուած է. —անշուշտ
այն աշ Արկերոնի և Արւենատիվանոսի
խօսած ու գրած լեզուովը չէ —և խիստ
հաւանական է որ Բրոբականասայի ձե-
ռօք սրբագրուելէ ետեւ՝ ռամկօրէն
հայերէնի թարգմանուեր ու տպուերէ՝
ոչ թէ գատողաւթեան տէր և ուսեալ
անձանց հաւանաւթեան՝ այլ տղէա ժո-
ռութան համաստութեան համար.

Այս ենթադրութիւննանեածի կը լոր անցուշտ եթէ Գեր . Հասունիր աթոռը դառնալէ ետև հրատարակեր իր առաջին կամուղին կամուղին հովուական հովուականը . հոս ալ կրնար Բրոբականացի արգուսեան աշքն իր զրելիք յայտարարութեանց վրայ հսկել . բայց ըստ ուրութեանց պատճականը յաւխտենական քաղքեն տալ ուզեր է , ուստի մեղ ալ առիթ տուած է՝ իր վերագարածը շնորհաւորելու առթիւ՝ իր հօվուականին վոյց մեր ընելիք ուրիշ քննադատութեանց հետայս դիմութիւնն ալ խոնարհաբար ներկայացնել .

Գեր . Հասուն իր հօվուականը կ'սկսի քսանեւհինդ տարիիէ ՚ի վեր նաև խագահական պաշտօնին մէջ կատարած գործերն ՚ի համար առնալ . Գիշեր

յերեկ Աստուծոյ մեծագոյն վառքը յառաջադեմ ընելու ջանացեր է . իր հօտին կրօնական հոգերին զատ՝ կենցաղական սյունիքն քաղաքացին պէտքերուն ալ խնամք ատրած է . հիմնարկութիւններ ըրեր և յաջողցուցեր է , և պարտադաշտներն եկած ատեն ուրիշ լեզուե և ծիսէ եղող Ուղղափառաց գործերն ալ հոգացեր է Բ . Դասն առջե .

Յոդարս Դեմք . Հասունիք փուլ
թաջանութիւնը չուրացուիր . բայց եւ-
թէ այսչափ ծանր բեռեր իր ուսերը
ճիշած են , անոնց շատն ալ արգեօք ինք
իր ձեռօք իր ուսերուն վրայ առած չէ .
Մեր ժամանակին մէջ ամեն ժողովուրդ
պէտք է իր կենցաղական այսինքն քա-
ղաքային գործերը դէշ աղէկ իր ձե-
ռօքը կարգի դնէ , որպէս զի ինքվինք
կառավարելու եղանակը սովլիք , որոյ
մէջ թէպէտ սխալներ կրնայ գործել .
բայց վերջը փրկութիւն է . Հռոմէա-
կոն հայ ազգը քաղաքային Պատրիարք
և ժողովներ ունէր , ո՞ւ մնացին անոնք .
Գաեր . Հասուն զանանք վերցուց և ա-
նոնց բեռն ալ ինք ստանձնեց . անշուշտ
այս բեռն իրեն համար անռւշութիւն-
ներ ունէր , ուստի ազգն ալ անով
իր ուսերը ճիշուելուն համար երախ-
տագէտ ըլլալու շատ պարաւոր չէ :
Բայց թեթև կցընելու եղանակը դիւրին
է . բաւական է որ Գաեր . Հասուն՝
Աստուծոյն Աստուծոյ տայ և Ազգինն
ալ ազգին . այն ժամանակ մեծ ծան-
քութիւն և պատասխան ութիւն
մը կերթայ իր վրայէն .

Խիստ երկար և մեր առաջադրեալ
նպատակէն գուրլա կըլլայ Գեր . Հա-
սունի քանիւ հինգամեայ նախագահա-
կան շըջանին մէջ կատարած գործերը
քննադատել , Ասիկա առագայ պատ-
մագրաց կը թողունք , Բայց ոյք են
այն գործերը զորս վասն ամենամեծ
փառացն Ասունծոյ անքուն տքնու-
թեամբ գիշեր ցերեկ յառաջ առնելու
ջանացեր է . Գիտենք որ նախնի առաք-
եալներն ու հայրապետները վասն ամե-
նամեծ փառացն Ասունծոյ հեթանոս-
ները Արխատոսի Աւետարանին կաշու-
իերտէին՝ շատ անդամ իրենց կեանքն
իսկ զօհելով , կամ Արխատոսի եկեղեւ-
ցին խաղաղ և անդորր պահելու կաշ-
խատէին . Ըրե՞ր է Գեր . Հասուն ալ
ոյսգիսի գործեր . Աւ , այլ վասն ամե-
նամեծ փառացն Ասունծոյ ձեռքէն ե-
նակ ու առաջ առաջ առաջ առաջ

կած ատեն Ազգը պառակիտեր է մի մի-
այն իր իշխանութիւնն ընդարձակի ելու-
և համար առաջեւ տւելի յարգ ստանալու
համար . վասն ամենասեծ վառացն Ա-
տուծոյ գիշեր ցերեկ ջանացեր է հառ-
մոց երկրագուները շատցընել . վասն
ամենասեծ վառացն Ատուծոյ Արքի-
թարեաններն ամրասաներ է 'ի համար,
և անոնց՝ Ազգին մեծագոյն մասին հետ
անդրալեռնականներեն քիչ մ' տւելի
ներզամառն ետմբ վարուիլ յանցանք
համարելով անոնց հայրենասիրութիւ-
նին իրրեւ հերետիկոսութիւն ցոյց տը-
ւեր , և վերջապէս զանոնք տւ իր ա-
մենականահ սպասարկուաց կարգն ան-

առաջնորդ պատմական զարգութեաց ցուցեր է, Ավագ թուել վասն աւ մենամեծ փառացն Սատուծոյ Գեր.

Հասունի ըրած ամեն գործերը . բայց
շնո՞րհ ըրեք , շնո՞րհ . Վատուեց ամեն-
նասուբբ սմառնեք մի՛ խառնեք այնպիսի
գործերու հետ , որոց համար և վասն
ունենալու համար է առաջ գործերը .

ամենասկզբ վասար չառայ և Գեր .
Հասունի ո ըսելն առաւել յարմարա-
գոյն է . Խնջո՞ւ համար համաձարակ
հիւանդութիւնը մայրաքաղաքիս մէջ
ծաւարած ատեն Գեր . Հասուն պէտք
եղած կերպիւ չոշխառեցաւ այն աղե-
տակի փորձութեան մէջ իր հօտին օգ-
նելու և սփոփոնք մատակարարելու
համար . Եւ մի թէ այն առթիւ Մէջ-
մաւսիր գրածները մշանջեան բողոք մը
չե՞՞ն իրեն գէմ .

րիշ բան չենք դաներ : Միթե ազգի
մը քաղաքակրթութիւնն ու յառաջ
դիմութիւնը փարզապեսներու և մայ-
րապետներու բազմութեան մէջէ : Դր
ամբաստանած Միխիթարեանները գո՞նէ
քանի մ'երևելի աշխարհիկ ուսումնա-
րաններ հաստատած են . անոնք են՝ որը
իրենց առ անդրալեռնականս ըրած ցա-
ւալի զիջումներուն՝ հակառակ՝ հռո-
մէական ազգայնոց մէջաշխարհիկ դաս-
տիարակութիւնը և հայրեննեաց սրբա-
զան սէրն ու լեզուն կը ծաւայեն . բայց
ո՞ւր են Գեր . Հասունի հիմնած կա-
րեսը աշխարհիկ ուսումնարանները ,
կամ բարեգործական հաստատութիւն-
ները : Հումէ ական ազգայնոց ունե-
ցած միտի բարեգործական հաստատու-
թեան՝ այն է Ա . Յակոբոյ հիւան-
դանոցին մէջ պատահած գայթակելի
անցքերը ցցց չտուի՞ն որ անիկա մեր
Ա . Փրկչի հիւանդանոցէն ալ վաս վի-
ճակի մը մէջ է :

Բայց ահա եկեղեցականն որը դեպք
մը յանկարծ ուրիշ ասպարէզ մը կը բա-
նայ Գեր . Հասունի : Հարիւր քստն
տարիէ ՚ի վեր, Բենեթիկիսոս ԺԴ .
Պապին օրովք հաստատուած Լիքանանու
հռոմէական հայ կաթողիկոսութեան
վերջին աստիճանաւորը՝ Պետրոս Ռ .
կը վախճանի, և կաթողիկոսական վե-
ճակին եպիսկոպոսներն անցեալ տարի
սեպտեմբեր ամայ մէջ Օքրիմնը գու-
մարուելով, ուր մինչեւ հիմա կը նատե-
ին յիշեալ կաթողիկոսները, Գեր .
Հասունը կաթողիկոս կընտրեն, որով
Լիքանանու կամ Ալիլեկիոյ հռոմէական
առաջնորդութիւնը կաթողիկոսական
անունով Պօլսոյ նախագահականին հետ
կը միանայ :

Եյս պարագայները յիշել կարեւոր
են մեր Սայ կաթողիկոսական աթոռին
նկատմամբ . Հռոմէականաց Ալիլեկիոյ
կաթողիկոսութիւն ըստածը՝ և անոր
Գեր . Հասունի անձին վրայ միանալը՝
մեր Սայ Աթոռը մեծ վտանգէ մը կա-
ղատէ, քանզի ինքնընտիր և թեկնածու-
եպիսկոպոսներ չեն կրնար յուսալ որ
հռոմէականութեան գիմելով իրենք ի-
րենց տուած « Կաթողիկոս մեծի տանն
Ալիլեկիոյ և ախտղոսը Փայելեն, այլ քա-
նի որ Ալիլեկիոյ հռոմէական կաթողիկոս
մը կայ և այն ալ Գեր . Հասուն ինը
է, այնպիսիներն ալ պարզապէս եպիս-
կոպոսական աստիճանէն վեր չեն կրնար

Գեր . Հասունի հովուականն՝ ար-
դեն Սայ ազգային կաթողիկոսութիւ-
նը հոռմէական նկատմամբ վերջացած ,
և անոր տեղը Շենեցիկասս ԺԴ . ի
ձեռօք նորոգեալ **ՏԵՇՆ ԿԻՒԺ**
ԿԱՅՑ կաթողիկոսութիւն մը հաս-
տառուած էր համարի , և որուն առողջ
վարդապետութեան հիւթով ուռածաց-
եալ բարունակիները , կրսէ , շատոնց հո-
վանի կը ձգեին իրեն քոփ հերձմամբ
գոսացեալ բնոյն վրայ ։ Ուրեմն մեր
Սայ աֆոռն , բայ Գեր . Հասունի ,
և հերձմամբ գոսացեալ բունս մ'է , ո-
րոյ տեղ հարիւր քսան տարիէ ՚ի վեր
յաջորդած է եղեր և առողջ (հոռմէա-
կան) վարդապետութեան հիւթով ուռա-
ծաց ։

Ճացեալ ու աթռու մը .
Հերձմանիք գօսացեալ բո՞ւն մը ,
այսպիսի ծանր թշնամանք մ'անշուշտ
չէր կինար ուզգութիւն Սոյոյ աթռուցն՝
Էջմիածնական մայր աթռուէն բաժնը-
ւած ըլլալըն համար , քանզի ՚ի հա-
ւատոյս մի է անոր հետ : Գեր . Հա-
սունի միտքն այս չե , անիկա Հոռոմէն
հերձեալ ըսել կուզէ : Բայց մեր կո-
թուղիկոսները կամ Հայաստանեացց
եկեղեցւոյ որ և է գլուխները ո՞ր առեն
Հռոմայ գերագահութիւնը ճանշած
են ազգին և եկեղեցւոյն հաւանու-
թեամբ , որպէս զի յետոյ անկէ հերձ-
մանիք բաժնուելով գօսացած ըլլան : Այ-
նչմորիս պատմութեան էջերուն մէջ
տեսնուած է այս անդուր գէպքը :

